

Journal of Education Studies

Volume 15
Issue 1 *July-December 1986*

Article 2

July 1986

สมัชชาวิทยะของการศึกษาไทย

สุนน อมรวิวัฒน์

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

อมรวิวัฒน์, สุนน (1986) "สมัชชาวิทยะของการศึกษาไทย," *Journal of Education Studies*: Vol. 15: Iss. 1, Article 2.

DOI: 10.58837/CHULA.EDUCU.15.1.2

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal/vol15/iss1/2>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Education Studies by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

บทความพิเศษ

สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย

สุนน อมรวิวัฒน์

“...การศึกษาที่เน้นหนักในความรู้เนื้อหาวิชา ปริญญาและประกาศนียบัตรที่เป็นค่านิยมเทียม ได้ทำให้เยาวชนดูถูกพ่อแม่และคำพิตของตน เด็กยังเรียนสูงเขาก็จะเหินห่างจากครอบครัวของเขา สิ่งที่เขาเรียนที่โรงเรียน ไม่ใช่สิ่งที่เขาพบในบ้าน ประสบการณ์ที่เขาได้เรียนรู้จากการศึกษา จึงนำมาใช้ได้น้อยในชีวิตที่ยึดความพอเหมาะพอดีแบบไทย เยาวชนไทยรุ่นใหม่ จึงเป็นฝรั่งจุกแบน ที่ใช้ชีวิตอิสระเสรีแบบฝรั่งหลอก ๆ คือเสรีที่จะเสเพล แต่ไม่รู้จักฟังตนเอง และไม่ทำงานหนักเอาจริงเอาจังเหมือนฝรั่งแท้...”

ถ้าจะนำภาพวาดอันวิจิตรที่บรรจงระบายสีสันของไพรพฤกษ์ อันสดชื่นรื่นรมย์มาให้ชมความงดงามและความมหัศจรรย์ของธรรมชาติ เราก็จะมองเห็นภาพรวมของป่าและหมู่แมกไม้ และกำหนดคุณค่าตามกฎเกณฑ์ที่มนุษย์สามารถจะประเมินได้อย่างผิวเผิน ครั้นเมื่อเราได้รับมอบหมายให้มองและพิจารณาความเจริญของสังคมของต้นไม้แต่ละต้น วิธีการคิดและพินิจคุณค่าย่อมเปลี่ยนแปลงไป องค์กรประกอบและปัจจัยที่ทำให้ต้นไม้ทุกต้นเกิดขึ้น ผลิดอกใบขยายกิ่งก้านจนลำต้นแข็งแรงงั้น เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องยาวนาน

เมื่อมีการถกเถียงเรื่องการศึกษา เรามักจะมองภาพรวมของการจัดการศึกษาของคนไทยทั้งชาติ ซึ่งดำเนินไปตามพื้นฐานกว้าง ๆ ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และความเจริญทางวิทยาศาสตร์-เทคโนโลยี เรามักจะคิดถึงวิธีการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศเพื่อพัฒนาสังคมของกลุ่มชนแต่ละกลุ่ม เช่น การศึกษาของคนในเมืองหลวง คนชนบท คนพิการ คนยากจนในแหล่งสลัม ฯลฯ มีน้อยนักที่จะนึกถึงการศึกษานี้ของชีวิตคนแต่ละคนว่าควรจะเป็นเช่นใด

บทความนี้จึงเขียนขึ้นด้วยความห่วงใยต้นไม้แต่ละต้น และคนแต่ละคน ซึ่งเป็นสิ่ง

ประติษฐ์ของธรรมชาติที่วิเศษสุด ชีวิตเป็นผลิตผลของธรรมชาติ เจริญเติบโตขึ้นอย่างบูรณาการประสานสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างสอดคล้องต้องกัน ชีวิตที่ปกติจึงต้องมีความพอเหมาะพอดี จะขาดหรือเกินมิได้ แต่ละคนก็เป็นเจ้าของชีวิตนั้น ที่ใครอื่นจะละเมิดมิได้เช่นกัน

ถ้าการศึกษาจะเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิต การศึกษาก็ต้องสัมพันธ์สอดคล้อง และกลมกลืนเข้ากับธรรมชาติของชีวิตอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน วิถีทางของชีวิตในประเด็นที่สัมพันธ์กับวิธีการศึกษา จึงพอจะจัดได้เป็น ๔ ขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. การเผชิญ ชีวิตเมื่ออุบัติขึ้นและเจริญเติบโตย่อมต้องได้ผ่านพบผู้คน สิ่งแวดล้อม และเหตุการณ์มากมายหลายแบบ คนทุกวัยต้องเผชิญกับความสับสน ความเปลี่ยนแปลง และเรียนรู้ที่จะเข้าใจภาวะที่ต้องเผชิญนั้น

๒. การผจญ ความสับสนและซับซ้อนของประสบการณ์ที่บุคคลได้ผ่านพบ ทำให้เกิดเงื่อนไขและปัญหา เขาต้องเรียนรู้วิธีการต่อสู้แก้ไขปัญหาด้วยความพร้อมทุกด้าน มีวิธีการผจญสถานการณ์ที่ถูกต้องทำนองคลองธรรม และมีหลักการ

๓. การผสมผสาน ชีวิตและสังคมอันมีองค์ประกอบที่ละเอียดอ่อนและหลากหลายย่อมต้องการความสัมพันธ์ที่ผสมกลมกลืนกันสนิทได้สัดส่วนพอเหมาะ มีเหตุผล และนำไปสู่ความวัฒนา เพราะเมื่อใดกลไกและองค์ประกอบของชีวิตไม่กินเกลียวกัน เกิดความขัดแย้งอย่างยากที่จะแก้ไข เมื่อนั้น ชีวิตก็ต้องวิบัติลง

๔. การเผด็จ มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ ฝึกฝน ความคิดความสามารถ และวิธีการที่จะสามารถเอาชนะปัญหาได้สำเร็จ โดยไม่ก่อปัญหาสืบเนื่องต่อไป เมื่อการศึกษาสามารถช่วยให้นักเรียนเอาชนะปัญหาได้ การศึกษาจึงเป็นประโยชน์แก่ชีวิตโดยแท้

ปัจจุบันนี้ ชีวิตและสังคมไทยกำลังเผชิญกับสถานะที่หลากหลายและซับซ้อน-สับสนมากที่สุด ในขณะที่เราดำเนินชีวิตกันอย่างตามสบาย เอื่อยเฉื่อย แสวงหาความสนุกสนาน จะทำอะไรถือหลักสะดวก และง่ายเป็นธรรมดา ก็ได้มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ได้รับจากสังคมอื่นเข้ามาแทรกแซงและคุกกระชากให้วงจรกระชื้อกระเซิงไปสู่ความเครียดและการแข่งขันอย่างเอาเป็นเอาตาย เราจึงต้องเผชิญกับความขัดแย้งทั้งทางกายภาพและคุณค่าทางจิตใจ กระบวนการศึกษาได้ช่วยชบ

ชูชีวิตขึ้นได้ ด้วยการสั่งสอน ฝึกฝน อบรม บ่มนิสัย ให้คนสามารถเผชิญกับเงื่อนไขต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเป็นขั้นตอน แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในวงการศึกษาก็ปัจจุบันก็คือ หลักระบวน การศึกษาของไทยที่จัดอยู่ โดยรับเอาแนวความคิดของชาติอื่นมาส่วนมากนั้น ได้ทำให้ กระบวนการศึกษาไทย และกระบวนการชีวิตไทย แยกกันไปคนละทาง นับวันจะไกลห่างไปทุกที เด็กน้อยเมื่อเริ่มเข้าเรียนในระบบโรงเรียน เขาจะเริ่มห่างไกลจากพ่อแม่ การศึกษาในโรงเรียน แตกต่าง และไม่มีพื้นฐานจากสิ่งที่เขาเรียนรู้ในครอบครัว เขาเรียนสูงขึ้นเท่าใด เขาจะรังเกียจบ้าน วัด ชุมชนที่เขาอยู่และเป็นถิ่นกำเนิดของเขา ยิ่งเรียนมากขึ้น เขารู้เนื้อหาวิชามากขึ้น แต่เขายังได้รับการฝึกฝนอบรมจิตใจน้อยลง เขาขาดโอกาสในการคิดหาเหตุผล ขาดความกระหายใคร่รู้ และไม่ได้สัมผัสกับสุนทรียภาพที่มีอยู่ล้นเหลือในบ้านเมืองของเรากการศึกษาที่มีหลักความคิดพื้นฐานของฝรั่งได้ทำให้เด็กและเยาวชนไทยได้รับการปรับพฤติกรรมให้ตกเป็นธาตุของวัตถุ ถูกเคลือบและฉาบพาดด้วยวัฒนธรรมเทียม ในที่สุดน้ำเลี้ยงในหัวใจของคนก็แห้งเหือด นักเรียนและบัณฑิตไทยที่สอบผ่านการวัดจุดประสงค์

เชิงพฤติกรรมจำนวนมากมายในแต่ละปี มิได้เคยรู้จักวิเคราะห์ตนเอง และไม่รู้จักแก่นแท้ของวิถีชีวิตไทยอันเป็นแหล่งกำเนิดของตน ทุกวันนี้เราจึงได้เห็นคนหนุ่มสาวจำนวนมากที่เป็นฝรั่งผิวเหลือง เดินขวักไขว่อยู่ตามศูนย์การค้า ด้วยหัวใจที่ว่างเปล่า และไม่เคยคิดถึงวันข้างหน้าไม่ว่าจะเป็นอนาคตของบ้านเมือง ครอบครัว หรือแม้แต่ของตัวเอง

วิธีการจัดการศึกษาที่ถูกต้อมนั้น จริงอยู่เราต้องค้นคว้า และรอบรู้อย่างทันการณ์ว่าการเรียนการสอน และปรัชญาการศึกษาที่เป็นสากลนั้นคืออะไร และเขาปฏิบัติกันอย่างไร เราต้องเห็นพ้องว่า หลักและทฤษฎีทางจิตวิทยาการศึกษา การวิจัย และระเบียบวิธีทางการศึกษาของประเทศทางตะวันตกนั้น เขาศึกษาค้นคว้าและรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบชัดเจนมาก มีพิกัดที่จะกล่าวถึงทางเทคโนโลยีการศึกษา ซึ่งประเทศอื่นเขาก้าวไปไกลถึงขั้นการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยฝึกทักษะภาษา และทักษะการคิดให้แก่นักเรียนเป็นรายบุคคล นักการศึกษาไทยและครูไทยต้องรู้ให้ทันเขา แต่ในเวลาเดียวกัน เมื่อมองเขาก็ต้องมองตัวเรา เมื่อรู้เขาก็ต้องรู้เราด้วย รู้แล้วต้องสามารถนำทฤษฎีวิธีการต่าง ๆ เหล่านั้น มาปรับใช้ให้

เหมาะสมกับสภาพและบุคคลที่เป็นลักษณะไทยของเราเอง

ว่าแต่เรารู้จักตัวเราและบ้านเมืองไทยของเราแค่ไหน แก่นวัฒนธรรมไทยที่เป็นพื้นฐานของปรัชญาการศึกษาไทยคืออะไร และถ้าจะมีคนมาถามว่า “เมืองไทยและคนไทยนี้มีอะไรดี จงบอกมาให้ครบ ๑๐ ข้อ ที่พิสูจน์ได้ชัดเจน” เราจะตอบได้ทันทีหรือไม่ หรือว่าอีกอ้ออ้อมแอ้ม บอกว่า “มีความร่มเย็นและรอยยิ้ม” เท่านั้นเอง

บทความนี้เป็นเพียงเสียงเรียกร้องที่อยากกู่ก้องให้คนไทย และนักการศึกษา ได้หันมามองดูวิถีชีวิตและท้องถิ่นของไทยเราเองว่าอะไรคือแก่นแท้และสาระอันถึงมที่ เป็นพื้นฐานให้เราจัดการศึกษาและการเรียนการสอนที่สอดคล้องสัมพันธ์และนำไปสู่ความวัฒนาของชีวิต

ขอเชิญท่านผู้อ่านได้เที่ยวชมสมบัติทิพย์ของไทยที่นักการศึกษาควรสำนึก สวรร และส่งเสริมให้นำมาใช้ ทั้งในการสร้างหลักการและปฏิบัติ

สมบัติทิพย์ที่น่าจะนำมาใช้เป็นพื้นฐานของการจัดการศึกษาไทย คือ วัฒนธรรม ปัญญาธรรม และเมตตาธรรม ซึ่งเมืองไทยและคนไทยมั่งมีอย่างล้นเหลือ แต่เราไม่รู้ไม่รักไม่เอาใจใส่ และยังละเลย

๑. วัฒนธรรม วิถีดำรงชีวิตของคนไทย

๑.๑ วิถีชีวิตท่ามกลางธรรมชาติ

ธรรมชาติแวดล้อมในท้องถิ่นไทยนั้น ถ้ามองในตำนานก็เห็นว่าเด็กไทยนั้นเกิดมา และใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ บ้านของเขา อยู่กลางทุ่งนาป่าเขา มีต้นไม้ ไร่สวน ลำธาร ห้วยหนองคลองบึงอันอุดมสมบูรณ์ ชีวิตของเด็กได้มีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับบุคคลและสัตว์เลื้อยคลานนานาชนิด ในชีวิตจริงเด็ก ๆ ได้พบแต่ของจริง ไม่ว่าจะเป็นกิ่งไม้รูปร่างแปลก ๆ รวงข้าวในนา ฝูงปลาในน้ำ และดอกไม้กลีบนุ่ม ๆ สีสวย เหตุใดเมื่อเขามาโรงเรียนเด็ก ๆ จึงถูกเก็บตัวอยู่ในห้องสี่เหลี่ยมที่กั้นฝาอบคั้นวันละ ๕ ชั่วโมง ปีละไม่น้อยกว่า ๒๐๐ วัน สิ่งที่เขาได้เห็นในห้องเรียนก็ล้วนแต่เป็นรูปภาพและของจำลอง ทั้งนี้ก็เพราะเราับแนวคิดของการจัดห้องเรียนในต่างประเทศที่มีอากาศหนาวจัด เขาต้องจำลองอ่างปลา กระถางต้นไม้ กระบะทราย และตุ๊กตา เอา มาจัดไว้เบียดเสียดในห้องเรียน เนื่องจากเด็กนักเรียนไม่สามารถจะออกไปเรียนนอกห้องเรียนได้ เหตุใดห้องเรียนในเมืองไทยจึงต้องติดรูปภาพต้นไม้ ดอกไม้ ในเมื่อเราสามารถจะปลูกไม้ดอกไม้ประดับให้งามสะพรั่งอยู่นอกห้องเรียนแล้วให้นักเรียนได้เห็น ได้สัมผัส

ได้เผ้ามองดูความเจริญเติบโต และความเปลี่ยนแปลงอันน่าพิศวงของธรรมชาติ ประสบการณ์ตรงที่เขาได้รับ จะช่วยสร้างความอ่อนโยน และความรักธรรมชาติลงในหัวใจของเขา และเมื่อเขาเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ เขาจะได้ไม่เป็นอาชญากรที่ถูกกฎหมาย ทำลายธรรมชาติแวดล้อมจนเป็นนิสัยเช่นผู้ใหญ่ทุกคน^๕

ถ้าจะมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในบ้านเมืองของเราในแง่ลบ เช่น ความแห้งแล้ง กันดาร หมอกและลมพายุ ความสกปรกและมลพิษในอากาศและแม่น้ำลำคลอง ผักตบชวา และวัชพืชที่เติบโตลุกลามไปทั่ว สิ่งเหล่านี้ก็ล้วนเป็นบทเรียนที่เด็กต้องได้เรียนรู้ถึงความบกพร่องและผิดพลาดของธรรมชาติ ตลอดจนชุมชนที่เขาอาศัยอยู่

ธรรมชาติเป็นแหล่งความรู้อันประมาณมิได้ โรงเรียนของเราจึงต้องพยายามเปิดห้องเรียนให้กว้างออกไปสู่ธรรมชาติอันเป็นทรัพยากรวิเศษแท้ ที่เราไม่ต้องตั้งงบประมาณซื้อหา ฝรั่งเขาอาจจะกำลังตื่นตากับ “ห้องเรียนแบบเปิด (Open Classroom)” ในความหมายของเขา แต่ห้องเรียนแบบเปิดที่คนไทยต้องการ คือ ห้องเรียนที่เปิดกว้างให้นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมที่สอดคล้อง

กับชีวิตจริง ท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อมที่แท้จริง สิ่งที่เขาเรียนรู้จึงน่าจะเป็นความจริงของชีวิต มิใช่สาระอันจอมปลอมเสแสร้ง ดังที่นักเรียนของเราได้รับอย่างกะปร๋องกะเปร่ง ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงอุดมศึกษา

เมื่อเด็กยังเรียนสูงขึ้นและนานขึ้น เขายังห่างไกลจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เขาเมื่อเขาเติบโต เขาจึงเคยชินและไขว่คว้าหาวัตถุซึ่งเป็นของเทียมไปตลอดชาติ

ในที่สุด คนไทยก็จะกลายเป็น “คนเทียม” คือ หุ่นยนต์ ท่ามกลางเครื่องจักรกลนานาชนิด จะคิด ทำ ตัดสินใจในสิ่งใดก็แล้วแต่ “อำนาจ และพลัง” ที่สั่งการและชี้นำ ซึ่งถ้าจะมองในแง่ร้าย เราก็พอจะเห็นตัวอย่าง “หุ่น” ที่เดินเปะปะอยู่ในสังคมไทยนี้อยู่มากมาย มิใช่หรือ

๑.๒ วิถีชีวิตในครอบครัว

สมบัติทิพย์ของไทยที่ร่ำรวยกว่าชาติไหน ๆ คือ ความสัมพันธ์อันอบอุ่นใกล้ชิดของสมาชิกในครอบครัว ชีวิตครอบครัวไทยแท้ ๆ นั้นเป็นครอบครัวใหญ่ มีปู่ย่าตายาย พ่อแม่ลูกหลาน และสัตว์เลี้ยงหลายชนิด ผู้เขียนบทความนี้ได้เรียนรู้จากสถาปนิกท่านหนึ่งว่า “บ้าน” ของไทย มิได้มีความหมาย

เพียงแค่ ตัว “เรือน” ที่ใช้อยู่อาศัยเท่านั้น แต่หมายรวมถึงบริเวณล้อมรอบตัวเรือนทั้งหมดด้วย ชีวิตในบ้านจึงเป็นชีวิตที่เด็กได้เรียนรู้จาก “ความสัมพันธ์” และ “การสัมผัส” ที่พ่อแม่ลูก มีความรัก ความเอาใจใส่ต่อกันและกัน การเลี้ยงลูกแบบไทย เป็น “การทะนุถนอมกลม่อมเกลี้ยงเกลี้ยงดู” และ “สั่ง-สอน-ฝึก-ฝน-อบ-รม-บ่มนิสัย” อุปกรณ์ในการเลี้ยงดู ไม่ว่าจะเป็น สัตว์เลี้ยง ของเล่น เพลงहे่กลม่อม และประเพณีพิธีกรรมล้วนแต่แสดงถึงความรักความอดทนของพ่อแม่ที่มีต่อลูก ผู้ใหญ่และเด็กต่างก็ได้เรียนรู้จากกันและกัน สาระของชีวิตในครอบครัวที่ผู้เขียนได้กล่าวแล้ว คือ “ความสัมพันธ์ (relationship) และการสัมผัส (touch)” ทั้งที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมและที่ปลูกฝังคุณธรรมอันลึกซึ้งนั้น สามารถอธิบายได้เป็นบทความอีกเรื่องหนึ่ง แต่ภาวะอันน่าใจหายขณะนี้คือ นามธรรมทั้งสองนั้นได้จางหายไปแล้วในชีวิตครอบครัวไทยปัจจุบัน การศึกษาที่เน้นหนักในความรู้เนื้อหาวิชา ปริญญาและประกาศนียบัตรที่เป็นค่านิยมเทียม ได้ทำให้เยาวชนดูถูกพ่อแม่และกำพืดของตน เด็กยังเรียนสูง เขาก็จะเห็นห่างจากครอบครัวของเขา สิ่งที่เขาเรียนที่โรงเรียน มิใช่สิ่งที่เขาพบในบ้าน ประสบการณ์ที่เขาได้เรียนรู้จากการศึกษา

จึงนำมาใช้ได้น้อยในชีวิตที่ยึดความพอเหมาะพอดีแบบไทย เยาวชนไทยรุ่นใหม่จึงเป็นฝรั่งจุกแบน ที่ใช้ชีวิตอิสระเสรีแบบฝรั่งหลอกๆ คือเสรีที่จะเสเพล แต่ไม่รู้จักพึ่งตนเอง และไม่ทำงานหนักเอาจริงเอาจังเหมือนฝรั่งแท้ ๆ

จริงอยู่ สังคมเปลี่ยนแปลงไปและความเจริญทางเทคโนโลยี ก็มีอิทธิพลต่อชีวิตครอบครัวอยู่อย่างมาก พ่อแม่ไม่มีเวลาเอาลูกนอนบေးใส่เปลเห่กล่อมอีกต่อไปแล้ว พ่อแม่ต้องปรับตัวเองให้ทันกับความเจริญและตามทันลูก แต่ก็มิได้หมายความว่า พ่อแม่จะไม่มีโอกาสสัมพันธ์และสัมผัสลูกเลย

เมื่อครอบครัวมีความสำคัญถึงปานนี้ การเรียนการสอนจึงไม่ควรจำกัดอยู่แต่เพียงในห้องเรียนใน โรงเรียน วิธีจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้เด็กได้เรียนที่บ้านด้วย ประสบการณ์ที่เด็กได้เรียนรู้จากผู้ใหญ่ที่บ้าน น่าจะนับได้เป็นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และมีการจัดการวัดและประเมิน “ประสบการณ์จากบ้าน” ที่เป็นระบบแท้จริง

ถ้าการศึกษาไทยได้เห็นคุณค่าของครอบครัว กระบวนการจัดการศึกษาย่อมต้องพุ่งเป้าถึงความสำคัญของการให้การศึกษาแก่พ่อแม่ของเด็กด้วย “การศึกษาของพ่อแม่”

มิใช่การเรียนหนังสือ แต่เป็นกระบวนการให้ความรู้และแนวปฏิบัติ เพื่อให้พ่อแม่มีชีวิตที่ดีขึ้น และสามารถเฝ้าอำนวยการประสบการณ์อันมีค่าแก่ลูกหลานในครอบครัว

ครอบครัวและธรรมชาติแวดล้อมเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ท้องถิ่นไทยมีอยู่แล้วล้นเหลือ ถ้าเรานำคุณค่าสาระเหล่านี้มาใช้ในกระบวนการจัดการศึกษาให้กลมกลืนกันสนิท การศึกษาก็จะไม่ต้องแยกเป็น ๒ สาย เป็นในระบบและนอกระบบ หรือในโรงเรียน นอกโรงเรียน นักเรียน นิสิตนักศึกษา จะมีสถานที่เรียนที่กว้างใหญ่ ชีวิตนักเรียนกับชีวิตชาวบ้าน ชาวเมืองก็จะได้สัมผัสและสัมผัสกัน แนวความคิดเช่นนี้น่าจะเป็นความถักทอพื้นฐานของการศึกษาไทยได้หรือไม่ ?

๑.๓ ศิลปะและประเพณีในท้องถิ่น

ทุกครั้งที่ผู้เขียน ได้มีโอกาสเดินทางเข้าไปในหมู่บ้าน หรือในท้องถิ่นที่ความเจริญทางเทคโนโลยียังไม่เข้าไปครอบงำจนเกินไปนัก ผู้เขียนได้เห็นความงดงามของศิลปะพื้นบ้าน ไม่ว่าจะเป็นความอลังการของฝีมือช่างและสถาปัตยกรรมในวัดและในวัง ความไพเราะของดนตรี ท่วงทำทางนาฏศิลป์ที่สะท้อนภาพชีวิต และจิตวิญญาณของชุมชน สิ่งประดิษฐ์และผลิตภัณฑ์ที่เป็นงานฝีมือของชาวบ้าน งาม

ประเพณีละเอียดทรงคุณค่า เรื่องเล่าและคติชาวบ้านที่เป็นนิทานปรัมปรา ทำให้ทิวเขาแม่น้ำ และอิฐหักกากปูนในโบราณสถานมีความหมาย และสร้างความภาคภูมิใจแก่เยาวชนรุ่นหลัง สถานที่ใดก็ตามที่ยังคงลักษณะไทยไว้ได้ ไม่ถูกเติมแต่งแถมให้เลอะเทอะเพื่อความทันสมัย สถานที่นั้นจะมีความเรียบง่ายสงบร่มเย็นอย่างเห็นได้ชัด หมู่บ้านจึงเป็นแหล่งสมบัติทิพย์ของเมืองไทย เยาวชนไทยต้องได้เรียนรู้และเข้าถึงคุณค่าทางศิลปะที่เกิดขึ้นตามครรลองของวิถีแบบไทย ทั้งนี้เพื่อมิให้คนไทยมองศิลปวัฒนธรรมของตนอย่างผิวเผินและคิดว่า ถ้านุ่งผ้าซิ่น หรือสวมเสื้อราชปะแตน แล้วร่ายมาตรฐาน ก็เป็นการแสดงศิลปวัฒนธรรมไทยแล้ว

การจัดการศึกษาในปัจจุบันได้ทำลายความรู้สึกที่ดีของเด็กและเยาวชนต่อท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ เขาเกิดความรู้สึกว่าหมู่บ้านของตนล้าหลัง ไม่น่าอยู่ เด็กในหมู่บ้านจึงค้นร่นที่จะเข้าไปในเมือง เด็กในเมืองมุ่งหน้าเข้ากรุง และเด็กในกรุงก็ต่อสู้เพื่อจะได้อยู่ท่ามกลางแสงสีในต่างประเทศ

การกระจายอำนาจบริหารการศึกษา และการสนับสนุนให้หน่วยงานระดับท้องถิ่นสามารถนำหลักสูตรไปใช้ในการสอนให้สอดคล้อง

กับความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง เป็นสิ่งที่ต้องวิเคราะห์ประสิทธิภาพอย่างรีบด่วน ระบบการสร้างและการแจกจ่ายหนังสือเรียน จะต้องไม่ถูกกฎเกณฑ์รัดรั้งอยู่ที่ส่วนกลาง ทั้งนี้เพื่อให้มีการส่งเสริมให้หน่วยงานการศึกษาของท้องถิ่นได้ผลิตเอกสารและสื่อการสอนด้านศิลปวัฒนธรรมได้โดยพึ่งตนเอง วิธีการสอนต้องจัดโอกาสให้นักเรียนได้สัมผัสและเข้าถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น และขยายวงกว้างออกไปจนนักเรียนเกิดความตระหนักว่าบ้านเมืองไทยเรานี้ช่างมีสิ่งดีงามล้ำค่าที่ต้องธำรงรักษาไว้อย่างจริงจัง

ศิลปะและประเพณี บ่งบอกชี้ความเจริญรุ่งเรืองอันยาวนานของชาติ ประวัติศาสตร์ และผลงานของบรรพชน ย่อมเป็นรากฐานอันยังสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตและการทำงานของคนในปัจจุบัน ศิลปะประเพณี จึงเป็นแหล่งความรู้อันทรงคุณค่า ที่ผู้จัดการศึกษาทุกระดับต้องหากลวิธี ให้เด็กและเยาวชนไทยได้รับและสืบทอดต่อไป

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ครอบครัว ศิลปะและประเพณี จึงเป็นสมบัติทิพย์ของการศึกษาไทยดังนี้

๒. บัญชาธรรม

แต่เดิมมา ครูคือผู้ที่รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง วิธีการสอนของครูคือ การบอก อธิบาย และทำแบบอย่างให้ศิษย์ดูแล้วเลียนแบบ ครูไทยสมัยก่อนเป็นผู้รู้จริง และมีความเชี่ยวชาญสูงในเรื่องที่ท่านสอน ดังนั้น ศิษย์ของท่านจึงได้รับความรู้ความชำนาญอย่างเต็มที่

ครูสมัยนี้มีคุณภาพและคุณธรรมน้อยกว่าครูสมัยก่อน อีกทั้งความเจริญทางด้านเทคโนโลยี และบริการทางสื่อการสอนได้ทำให้ครูมิใช่แหล่งความรู้แต่เพียงแหล่งเดียวต่อไป การศึกษาจึงมิใช่กระบวนการถ่ายทอดเท่านั้น แต่การศึกษาเกิดขึ้นจากกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน การมีส่วนร่วมในการค้นคิด ทดลอง และจัดประเด็นข้อค้นพบ การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและผลงานประเภทต่างๆ นักเรียน นักศึกษาจึงต้องได้มีโอกาสได้สัมผัสและสัมผัสกับสถานการณ์ต่างๆ ที่เราให้เกิดขึ้นในการเรียนรู้ต่อไป นักเรียน นักศึกษาในปัจจุบันต้องได้มีโอกาสฟัง และเสวนากับผู้รู้จริง ได้รับความรู้ในลักษณะที่รู้แจ้งแทงตลอด ซึมลึกลงไปภายในจิตใจ จนสามารถนำไป “ปรุงคิด” และ “คิดปรุง” ได้ เกิดภูมิปัญญา แล้วฉายออกมาเป็นความประพฤติ ความสามารถที่งดงาม

เยาวชนจะเสาะหาครูที่รู้จริงได้ที่ไหน ครูที่รู้สึกถึงรากเหง้าของความเป็นไทยและสามารถนำหลักการสากลมาปรับใช้ได้โดยยังยืนมั่นคงอยู่บนฐานของเราเอง

การจัดการศึกษาไทย จึงต้องคิดถึงการช่วยให้ครูรุ่นใหม่ได้สามารถสอนศิษย์ได้ลึกซึ้งทันสมัย คงความเป็นไทยในวิธีการที่ปรับเป็นสากลได้ดังนี้

๒.๑ การรวบรวมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย

๒.๒ การประยุกต์วิธีการสอนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตไทย

๒.๓ การนำหลักพุทธศาสตร์มาใช้ในกระบวนการพัฒนามาตรฐาน

๒.๑ การรวบรวมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย

ในขณะที่วงการศึกษากำลังพยายามคิดสร้างนวัตกรรม เพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยนำแนวคิดและเครื่องมือใหม่ๆ เช่น บทเรียนสำเร็จรูป และคอมพิวเตอร์มาจัดเป็นเครื่องช่วยสอนนั้น นักการศึกษาไทยก็ต้องไม่ลืมคิดถึงสติปัญญาของคนที่ได้สัมผัสบททดสอบกันมาหลายชั่วอายุคน ผู้เขียนได้กล่าวไว้หลายครั้งแล้วว่า คนไทยเป็นคนมีความคิดและมีความสามารถในวิทยาการทุก

สาขา ไม่ว่าจะเป็นทางการแพทย์ งานประดิษฐ์ และงานช่าง การดนตรีและนาฏศิลป์ วรรณคดี เครื่องจักรกล การรบ การเมือง การปกครอง การทูต การอบรมเลี้ยงดู ฯลฯ ผู้เขียนจึงรู้สึกชื่นชมหนักหนาเมื่อได้อ่านหรือได้ฟังว่า พระราชวงศ์ผู้ทรงสนพระทัยในการศึกษา ได้ทรงตระหนักและเป็นผู้ดำเนินการรวบรวมอนุรักษ์ชุมนุมปัญญาไทย เช่นการศึกษา และรวบรวมเรื่องเครื่องดนตรีไทยไว้อย่างเป็นระบบ การศึกษาเรื่องสมุนไพร เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีความเคลื่อนไหวหลายประการที่แสดงว่า คนรุ่นใหม่ได้เริ่มหันไปศึกษาค้นหาแหล่งความรู้ที่คนรุ่นเก่าได้สร้างสมไว้ และเห็นคุณค่าของประสบการณ์อันยาวนานของปู่ย่าตายาย จึงได้มีการบันทึกประวัติศาสตร์และแนวความคิดทางการเมืองจากการบอกเล่า การจัดทำแผนที่เมืองโบราณ การศึกษาตำรายาไทย การวิเคราะห์ทำถาฐีคัตถน การจัดทำสารานุกรม นักดนตรีไทย การบันทึกเสียงขับเสภาของครูแจ้งคล้ายสีทอง การบันทึกเสียงเพลงกล่อมเด็กของ *ครูเจริญใจ สุนทรวาทิน* การเก็บรวบรวมลายผ้าตีนจก และผ้าลายขิด อันงดงามสุดจะพรรณนา การบันทึกเสียงเดี่ยวจะเข้ของ *ครูระตรี วิเศษสุรการ* การเก็บรวบรวมฝีมือของ *ครูเฟื้อ หริพิทักษ์* ฯลฯ เป็นต้น วิทยาลัยครูทุกแห่งได้แสดงบทบาท

สำคัญในการค้นหาและธำรงรักษา “มรดกทางปัญญา” ที่มีอยู่ในท้องถิ่น หอสมุดแห่งชาติก็ได้มีการจัดกิจกรรมระลึกถึงท่านผู้เป็น “ปราชญ์” ของไทยอยู่เนือง ๆ แต่ความเคลื่อนไหวเหล่านี้ยังเป็นกิจกรรมในวงแคบ ยังมีได้กระแสที่แรงพอต่อการปลุกเร้าให้เยาวชนไทยได้รู้และชื่นชมในสติปัญญาของคนไทยด้วยกัน

นักการศึกษาไทยที่ได้ไปซุ่มตัวมาจากมหาวิทยาลัยเมืองนอก น่าจะได้รับส่วนดีของการศึกษาแบบฝรั่งมาส่วนหนึ่ง คือการรู้จักคิดค้น และรวบรวมความรู้ไว้อย่างเป็นระบบ เมื่อนำเอาคุณสมบัตินี้มารวมเข้ากับความสนใจใคร่รู้ในวงวิชาการแบบไทยของเราเอง ก็จะทำให้ให้นักการศึกษาไทยสามารถขุดค้นชุมนุมปัญญาที่ชาติไทยเรามีอยู่ นำมาสั่งสอนเยาวชนไทยได้

ขอให้เราทั้งหลายอย่ามัวทำตัวเป็นบู้โสมเผ่าทรัพย์อยู่เลย เพราะถึงอย่างไรก็เผ่าไว้ไม่ได้ ฝรั่งและญี่ปุ่นเข้ามาค้นคว้าของดีของไทยอยู่โครม ๆ ทุกวันนั้นก็เห็นอยู่ประปรายแล้วว่า นักวิชาการของไทยพูดเรื่องของไทยและพระพุทธศาสนา โดยมีเชิงอรรถและบรรณานุกรมจากตำราฝรั่งเต็มไปหมด ถ้านักวิชาการไทยยังไม่เริ่มรู้สำนึกตั้งแต่บัดนี้ ผู้เขียนก็ขอทำนายอย่างมองโลกในแง่ร้ายว่า อีกสิบปีข้างหน้า

เราอาจจะต้องเปิดตำราฝรั่งดูว่า ดอกไม้ไทยมีชื่ออะไรบ้าง ดินและหินในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไร ชาวนาในภาคใต้มีวิธีทำนาและเก็บเกี่ยวอย่างไร เมื่อถึงตอนนั้นก็คงจะต้องสมน้ำหน้าตัวเอง ถ้าต้องถามฝรั่งว่า สีของธงชาติไทยแต่ละสีมีความหมายว่าอย่างไร

๒.๒ การประยุกต์วิธีการสอนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตไทย

ผู้เขียนได้อธิบายถึงแนวความคิดในเรื่องของการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตไทยไว้ในตอนต้น ๆ ของบทความ (ข้อ ๑.๑) ไว้บ้างแล้ว (และท่านผู้สนใจจะอ่านบทความของผู้เขียนอีกเรื่องหนึ่งได้ ชื่อ “คำไทยที่แสดงวิธีสอนแบบไทย”) ในที่นี้จะขอหยิบยกตัวอย่างของวิธีการสอนที่เราปรับเอาหลักการของสากลมาโดยมิได้ปรับให้สอดคล้องกับความคิดและวิถีชีวิตแบบไทย ๆ ทำให้เกิด “ปัญหาน่าคิด” ขึ้นในการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน

ตัวอย่างที่หนึ่ง

วิธีสอนให้นักเรียนฝึกฝนการแสดงออก

ครูที่สอน “แผนใหม่” จะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและใช้สื่อการสอนเพื่อฝึกให้

นักเรียนสามารถ บอก อธิบาย แสดงความคิดเห็น อภิปรายโต้เถียง ชักถาม วิพากษ์วิจารณ์ ด้วยการพูด การเขียน และด้วยการใช้ภาษาท่าทาง วิธีการสอนเช่นนี้ โดยหลักการแล้วดีแน่ ๆ ใครว่าไม่ดีคนนั้นต้องเป็นเผด็จการ แต่ปัญหาน่าคิดที่เกิดขึ้นแล้วในครอบครัวยุคใหม่ ในวงการการศึกษา และในวงการบริหารในปัจจุบัน ก็คือ วิธีการแสดงออกที่สามหาแข้งกร้าว และหยาบกระต้าง อันกลายเป็นชนวนบาดหมางกันระหว่างคนรุ่นเก่าที่คุ้นเคยกับการมีสัมมาคารวะกับคนรุ่นใหม่ที่เป็นผลผลิตของการสอนแผนใหม่

เราปรับวิธีสอนที่ส่งเสริม “การแสดงออก” นี้มาจากโรงเรียนอเมริกัน วัฒนธรรมอเมริกันนั้น เชนับถือและยอมรับกันโดยความถูกต้องของหลักการและเหตุผล ลักษณะการเคารพอาวุโสของเขามีน้อย นักเรียนสามารถนั่งถกเถียงกับครูโดยยกเท้าขึ้นพาดโต๊ะ ชี้อย่างหน้าของครู หรือตะคอกใส่ครูในกรณีที่การถกเถียงได้ถึงขีด “มัน” มาก ๆ คนอเมริกันเขาเถียงกันเอาเป็นเอาตาย จบแล้วก็แล้วกัน ไม่ถือเป็นเรื่องยืดยื้อ ครั้นเมื่อครูไทยปรับเอาวิธีสอนแบบนี้มาใช้ในโรงเรียน ครูมักแต่ฝึกทักษะการแสดงออก แต่ลืมฝึกความมีสัมมาคารวะ และรู้จักการควงไม่ควม ครูลืมธรรม-

นิยมไทยในเรื่องของกาลเทศะ และการรู้จัก
 ด้กรู้จักผู้ใหญ่ ดังนั้น พ่อ-แม่ไทยจำนวน
 มากจึงเริ่มทนไม่ได้เมื่อลูกเถียงคำไม่ตกปาก
 ครุที่ผสมชาวหลายคนสะท้อนใจ เมื่อลูกศิษย์ช้
 หน้ว่าาเป็นพวกพระเจ้าเหาเต่าล้านปี ผู้บริหาร
 ระดับอธิบดีถูกผู้ใต้บังคับบัญชาเขียนคำยัยเย็น
 ช่องว่างระหว่างวัย ระหว่างระดับชั้นได้มีมาก
 และกว้างขึ้น จริงอยู่คนรุ่นเก่าต้องยอมรับ
 ความคิดและใจกว้าง แต่ปรากฏการณ์ในสังคม
 ปัจจุบันนี้ได้แสดงชัดขึ้นทุกทีว่า คงจะต้อง
 “มีอะไร” ที่ต้องปรับปรุงแน่ ๆ ในวิธีสอน
 แบบนี้

ตัวอย่างที่สอง

การสร้างนิสัยให้ด้กรักอิสระเสรี

วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบตะวันตกนั้น
 เขาถือหลักการสร้างนิสัยให้ด้กรักอิสระและ
 ฟังตนเอง ดังนั้น ความรู้สึก “ผูกพันและ
 ฟังพา” ที่เยาวชนฝรั่งมีต่อผู้ใหญ่มีน้อย ยิ่ง
 เขาเติบโตขึ้น เขาก็จะถอยห่างไปจากครอบครัว
 ไกลไปทุกที ในที่สุด พ่อแม่ที่แก่เฒ่าก็ถูก
 ทอดทิ้งไว้โดดเดี่ยว และดูเหมือนผู้เฒ่าเหล่านี้
 ้นก็ยอมรับสภาพโดยดี เพราะตนก็ได้ทอดทิ้ง
 พ่อแม่ของตนมาก่อนเช่นกัน บัดนี้ ไทยเราก้
 เริ่มเห็นดีเห็นงามกับวิธีการดังกล่าว เรารับเอา
 แนวคิดและวิธีการของเขามา แต่เอาไม่หมด

เราฝึกให้ด้กรักอิสระ แต่ไม่รู้จักฟังตนเอง
 นักจิตวิทยาบางคนได้โจมตีวิธีการเลี้ยงดูบุตร
 ของพ่อแม่ไทย ที่เลี้ยงแบบ “รักและถนอม”
 ว่า เป็นการบีบคั้นเสรีภาพของเด็ก หารู้ไม่วา
 ้นนั้นเป็นวิถีชีวิตและการคิดของคนไทย ที่เคย
 ชินกับชีวิตในครอบครัวใหญ่ โอบอ้อมและ
 ผูกพันกันทางจิตใจแนบแน่น ไม่ว่าลูกจะ
 เติบโตสักแค่ไหน คนแก่ในปัจจุบันจึงหัวใจ
 สลาย เมื่อถูกลูก ๆ ทอดทิ้งให้อยู่โดดเดี่ยว

นักการศึกษาไทยจึงต้องคิดหาทางสาย
 กลาง ที่จะสอนให้ด้กและเยาวชนไทยรู้จักฟัง
 ตนเอง มีความคิดอิสระ แต่ในเวลาเดียวกัน
 ก็ต้องมีเสียใจและเข้าใจความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด
 ระหว่างบุคคลในครอบครัวด้วย เมื่อเขาเติบโต
 เป็นพ่อแม่ เขาจะได้มองเห็นความสำคัญของ
 ความรักความเอาใจใส่ที่พ่อ-แม่-ลูก ต้องมี
 และให้แก่กันและกัน ขอให้ความยากแค้นทาง
 เศรษฐกิจมันบีบคั้นเราได้แต่ทางกายเถิด อย่า
 ให้มันมีอำนาจทำลายความรักและถนอมน้ำใจที่
 มีอยู่ในสังคมไทยมานานนักเสียเลย

ยังมีตัวอย่างในเรื่องของวิธีสอนและวิธี
 อบรมเลี้ยงดูด้กอีกมาก ที่แสดงถึงภาวะขัดแย้ง
 ในวิถีชีวิตไทย เช่น การสอนให้ด้กเชื่อมั่น
 ในตนเอง แต่เวลาเดียวกัน ผู้ใหญ่ก็ต้องการ
 ให้ด้กเชื่อฟัง การกำหนดวัตถุประสงค์เชิง

พฤติกรรม กับการมองข้ามวัตถุประสงค์เชิงมโนธรรม การนำเอาค่านิยมมาปะปนกับคุณธรรมของศาสนาที่ใช้เป็นพื้นฐานในการอบรมมนัส ซึ่งน่าจะได้มีการอภิปรายกันต่อไป

๒.๓ การนำหลักพุทธศาสนามาใช้ในกระบวนการพัฒนานักบุญ

พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างมาก เนื่องด้วยพุทธศาสนิกชนต่างก็ยึดถือหลักพุทธธรรมเป็นหลักการและแนวปฏิบัติ ผู้ที่ได้ศึกษาพระไตรปิฎก หรือผู้ที่ได้อ่านหนังสือ “พุทธธรรม” คงต้องยอมรับว่า ปรัชญา ทฤษฎี และสาระความรู้ ซึ่งเป็น “ศาสตร์” ของพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่พร้อมด้วยเหตุผล แสดงกระบวนการอย่างเป็นระบบ สามารถนำมาปฏิบัติได้ อย่างรับรองผลของการปฏิบัติ หลักพุทธศาสตร์ได้แสดงให้เห็นทฤษฎีของการปฏิบัติแห่งเหตุ-ปัจจัย ที่เชื่อมโยงอาศัยซึ่งกันและกัน ทฤษฎีของการฝึกอบรมตนทั้ง กาย วาจา และจิตใจ หลักของสัจจะอันเป็นความจริงของชีวิต และกระบวนการที่บุคคลต้องปฏิบัติเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (ดูรายละเอียดจากหนังสือแต่งโดยผู้เขียน เรื่อง “การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ : ๒๕๒๕)

บทความนี้จะขอยกตัวอย่างเพียงสังเขปเพียงตัวอย่างเดียว ในการนำหลักพุทธศาสนามาใช้ในกระบวนการพัฒนานักบุญ

ตามนัยของพระพุทธศาสนา บัญญัติเป็นกุญแจสำคัญที่บุคคลจะสามารถไขเข้าไปสู่ความเป็น “พุทธ” คือ เป็นผู้ ผู้ตน ผู้เบิกบาน นักการศึกษาไทยพึงศึกษาวิธีการเรียนรู้ และวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าบรมครูของเราได้แสดงไว้ จะเห็นได้ว่า บุคคลจะบรรลุสภาพของการมีบุญญาได้ ต้องศึกษาและทดลองปฏิบัติจนรู้แจ้งด้วยตนเอง ครูเป็นผู้จัดบรรยากาศและสิ่งเร้าให้เกิดศรัทธาด้วยจิตเป็นกัลยาณมิตร จนศิษย์ได้เกิดบุญญาตามวัตถุประสงค์ กระบวนการเรียนรู้ทุกแบบในศาสนาพุทธ ต้องมีตัวบุญญาอยู่ อาจจะเป็นในจุดเริ่มต้น ในกระบวนการเรียน และในเป้าประสงค์ของการเรียนรู้ก็ได้

กระบวนการพัฒนานักบุญ ไม่ว่าจะเป็นไปตามแนวไตรสิกขา หรือด้วยวิธีการระดับเล่าเรียน (สัทมยบุญญา) คติพิจารณาเหตุผล (จินตามยบุญญา) และการลงมือปฏิบัติฝึกหัดอบรม (ภาวนามยบุญญา) ก็ตาม ถ้านักการศึกษาไทยได้สนใจศึกษาอย่างจริงจัง จะมองเห็นขั้นตอนอันต่อเนื่อง ลักษณะอันบูรณาการ

และความลึกซึ้งในวิธีปฏิบัติ ที่เราสามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีสากลทางครูศาสตร์ได้ อีกทั้งกระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธศาสตร์นี้ มีความละเอียดลึกซึ้งกว่า และมีความสอดคล้องกับวิธีการคิดของคนไทยมากกว่าด้วย เพียงขั้นตอนการพัฒนาปัญญา ๔ ขั้น คือ ขั้นสัญญา ศรัทธา สัมมาทิฐิ และสัมมาญาณ เท่านั้น ก็สามารถวิจยวิจารณ์ได้เป็นเล่มใหญ่ทีเดียว

พุทธศาสตร์และพุทธธรรม เป็นขุมปัญญาอันวิเศษของวงการศึกษาไทย

(รายละเอียดประกอบจากงานวิจัยของผู้เขียน เรื่อง “นันททัศนะต่อหัวใจพระพุทธศาสนา : ๒๕๓๐)

๓. เมตตาธรรม

ลักษณะเด่นของคุณธรรมพื้นฐานของสังคมไทยนั้น เห็นจะไม่มีอะไรที่ชัดเจนยิ่งกว่าความเมตตากรุณา และถ้าจะได้วิเคราะห์ถึงบทบาทของครู วิธีการสอน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ในอดีต ก็ย่อมเห็นชัดถึงกระบวนการแห่งศรัทธาและกรุณาอย่างมาก

เนื้อหาวิชาการศึกษาที่ครูของแต่ละสำนักได้สั่งสอนศิษย์ หรือศาสตร์ต่างๆ ที่พระสงฆ์ฝึกฝนสอนศิษย์ทุกรุ่นทุกวัยนั้น ถ้าได้อ่านดูจาก

ตำราโบราณหรือจากวรรณคดี จะเห็นว่า ครูกำหนดเป้าหมายให้ศิษย์ได้รับการฝึกฝน และเรียนรู้ไว้สูงสุดเท่าที่จะทำได้ การสอนให้รำเรียนเขียนอ่าน ศิษย์ต้องมีความสามารถถึงขั้น “แตกฉาน” การสอนกระบวนการทำการต่อสู้ป้องกันตัว ศิษย์ต้องรู้กลเม็ดเด็ดพรายอย่างเชี่ยวชาญ การวางเป้าหมายไว้สูงเช่นนี้ ทั้งศิษย์และครูต้องรู้จักกัน รักหวัดดีต่อกัน ไม่ว่าวิธีการสอนจะเป็นการเกี่ยวเข็น บ่นว่า เขียนตี หรือกำกับดูแลอย่างเข้มงวดแต่ครูได้ทำไปด้วยความเมตตาสถานเดียว ศิษย์ก็มีความเข้าใจและซาบซึ้งในน้ำใจของครู ว่า “ทำไปหวังให้เจ้าได้ดี”

ด้วยหลักของเมตตาธรรมนี้ ครูจึงเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ เมื่อศิษย์เรียนรู้จากครูแล้วก็จะนำความรู้ไปช่วยเหลือผู้อื่นอีกต่อไป นอกจากนี้ ครูกับผู้ปกครองก็มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความเคารพนับถือกันและกันอยู่ตลอดมา ดังนั้น ไม่ว่าจะคิดถึงความสัมพันธ์ระหว่างครู-ศิษย์ ครู-ผู้ปกครอง ศิษย์ร่วมสำนักเดียวกัน และ พ่อ-แม่-ลูก ล้วนแล้วแต่มีความเมตตาต่อกันทั้งสิ้น

กระบวนการทางการศึกษาของไทย จึงเป็นกระบวนการของศรัทธา (กรุณา) และปัญญา (วิชา) โดยแท้ ชอบที่นักการศึกษาสมัยใหม่จะได้หันมาปรับปรุงวิธีการ และสร้าง

เสริมจิตใจของครู-นักเรียน-ผู้ปกครอง ให้มีความเมตตาต่อกันและกัน

ขอให้ทางการศึกษาไทยได้จัดการศึกษาด้วยเมตตาธรรม เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นกระบวนการของความสุข ความร่าเริงแจ่มใส มิใช่กระบวนการของความทุกข์ความทรมานเช่นทุกวันนี้

การศึกษานบนพื้นฐานของเมตตาธรรมจะต้องเน้นความร่วมมือและการประสานงานกันมากขึ้น การสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ต้องเป็นไปในทางสร้างสรรค์ ลดการแข่งขัน การแก่งแย่งแข่งขัน และลดการเห็นแก่ตัวลง การแข่งขันเป็นครูดีเด่นและนักเรียนดีเด่นนั้นก็ดียอยู่แล้วเมื่อเด่นแล้วต้องดี มิใช่เด่นแล้วดังอย่างเดียว

การที่บุคลากรในวงการศึกษาดังกล่าวการเรียนหรือการศึกษา คือ สนามแข่ง นั้นเป็นเรื่องที่น่าวิตกอย่างยิ่ง เพราะทุกคนต่างห้อยตะปึงไปสู่เส้นชัยอย่างไม่คิดชีวิต ครูแข่งขัน นักเรียนแข่งขัน การมุ่งเอาชนะและเอาตัวรอด จึงทำให้ไม่มีใครปรานีใคร

เราลืมการศึกษาที่มุ่งเอาชนะตนเอง และลืมหน้าที่สำคัญของมนุษย์ คือ “การให้” และ “จิตใจที่เมตตาต่อกัน”

เมตตาธรรมจึงเป็นสมบัติพิเศษอีกอย่างหนึ่งของการศึกษาไทย

ก่อนจบบทความนี้ ผู้เขียนขอสรุปว่า สมบัติพิเศษของการศึกษาไทยนั้นยังมีอีกมาก ขอท่านได้ช่วยกันคิดค้นรวบรวมนำมาเชิดชูและใช้ให้คุ้มค่า

ขอจงคิดถึงลักษณะอันสมบูรณ์ของการศึกษาไทย คือ ความสัมพันธ์สอดคล้องและผสมกลมกลืนกันสนิท ต่อเนื่องเป็นขั้นตอน ได้สัดส่วนสมมูลกัน ในองค์ประกอบต่างๆ ที่เป็นแบบไทยแท้ๆ นำไปสู่คุณสมบัติของความเป็นคนไทยที่สมบูรณ์

แก่นของการศึกษาไทย จึงน่าจะเกิดขึ้นจาก ความรัก ความรู้ ความคิด ความสามารถ และความดี

เป้าหมายของการศึกษา จึงมุ่งสู่สัมมาชีพ และสัมมาปฏิบัติ

กระบวนการสอนประกอบด้วย การส่ง-สอน-ฝึก-ฝน-อบรม-บ่มนิสัย ทั้งด้วยวิธีที่เป็นระบบ และวิธีที่ยืดหยุ่นคล่องตัวจากระบบ โดยไม่ถูกผูกมัดด้วยการกำหนดว่า คนไทยอยู่สังคมเกษตรกรรม หรือสังคมอุตสาหกรรม แต่มุ่งให้ผู้เรียนปรับตัวอยู่ในสังคมมนุษย์ได้

ทั้งนี้ พื้นฐานที่นำมาจัดการศึกษาจึงได้แก่ วัฒนธรรม ปัญญาธรรม และเมตตาธรรม

สมบัติพิเศษของการศึกษาไทย